

Центр досліджень визвольного руху

Василь Кук
Др. Степан Шухевич

УКРАЇНЬКА СКОРБНА МАТИ

(Спомин)

Львів – 2008

УДК 94:356.15(477.8)(092)
ББК Ц49(4Ук)182-8
К 896

Кук В., Шухевич С. Українська скорбна мати. Спогади –
Львів: Центр досліджень визвольного руху. 2008.
192 с., іл.

«Українська скорбна мати» - спогади про долю звичайної жінки-селянки, життя якої було сповнене трагічних переживань та материнського героїзму. На долю Парасковії Кук випало чимало випробувань: ще за життя вона втратила п'ятьох із восьми своїх дітей, пережила радянську та німецьку окупації, конфіскацію усього майна та зрештою ув'язнення. Усі ці події ретельно описує син Парасковії останній Головний командир УПА Василь Кук, подаючи цікаві факти із життя матері та усієї своєї родини. Враження від книги підсилюють спогади доктора Степана Шухевича, котрий став свідком останньої зустрічі Парасковії із сином Іларієм перед його загибеллю.

Книга для науковців та широкого кола читачів.

ISBN 966-8461-10-X

© Василь Кук 2008
© Степан Шухевич
© Центр досліджень визвольного руху
© Ольга Сало, обкладинка, 2008

Парасковія Кук

ВСТУП

У 1941-му році в щоденнику “Краківські вісті” (№ 83 за 20 квітня, неділя) доктор Степан Шухевич у короткому нарисі “Українська Скорбна Мати” описав останні дні, години та хвилини перед стратою революціонера, члена ОУН Іларія Кука та переживання його многострадалної матері Парасковії. Автор нарису – видатний воєнний і громадсько-політичний діяч українського національно-визвольного руху першої половини ХХ сторіччя. Подаємо тут коротенькі відомості про особу автора та його нарис.

Степан Шухевич народився 1 січня 1877 року в селі Серафинці Городенківського повіту на Підкарпатті. Рід Шухевичів належав до найбільше шанованих у Галичині. З цієї родини походить і славний Головний Командир Української Повстанської Армії (УПА), Голова Проводу Організації Українських Націоналістів (ОУН) та Голова Генерального Секретаріату Української Головної Визвольної Ради (УГВР) генерал-хорунжий Роман Шухевич – “Тарас Чупринка”. До Першої світової війни Степан Шухевич був суддею, під час війни був командиром куреня

Українських Січових Стрільців (УСС), у 1918-1919 роках – отаманом в Українській Галицькій Армії (УГА), командиром Четвертої Золочівської бригади. У часи польської окупації Степан Шухевич був справді великим оборонцем українських політичних в'язнів, членів УВО і ОУН, і боронив він не лише їхнє життя, але й Ідею, за яку вони боролися, мучились і вмирали.

Др. Степан Шухевич – автор найбільш об'єктивних історичних спогадів часів визвольної боротьби 1914-1920-х років та художньо-історичних творів: “Гіркий то сміх”, “Видиш брате мій”, “Невідомий”, а також нарису “Українська Скорбна Мати”. Наприкінці свого життєвого шляху він написав унікальні спогади “Моє життя”, у яких багато місця відводиться політичним процесам у Галичині та на Волині.

Помер др. Степан Шухевич у Німеччині, в місті Амберг, 6 червня 1945 року на 68-му році життя.

У нарисі “Українська Скорбна Мати” автор простими словами розповідає про трагізм і героїзм української жінки-селянки Парасковії Кук та її родини. А таких родин у тому часі в Україні було сотні тисяч. Про цей нарис видатний український вчений, психолог др. Володимир Янів у вступі до спогадів Степана Шухевича писав: “З окремим пієтизмом присвячує свої слова Шухевич тим одиницям, яких довелося йому супроводжувати на страту і

бути свідком їх героїської поведінки у вирішальній моменті зустрічі зі смертю. Ці місця представлені із пережитим драматизмом, тим більше, що хресну дорогу із смертниками проходили їхні найближчі – іноді в болісній думці з віддалі, але іноді при останнім прощанні. “Матер Долороза” – так назвав автор маму Іларія Кука, котрій голова розривалася з розпачу, але при останній зустрічі мала вона силу ніжним усміхом додати синові відваги на страсть”.

Володимир Янів відзначає велику силу національно-визвольних ідей українського націоналізму 1920-30-х років і пише:

“Зокрема психічні переживання та різні реакції на знущання є гідні студій і уваги для розуміння справжньої величчя героїв на тлі сірої нищоті розчарованих істот. Навіть не погоджуючись з ідеологією завзяятих, або й засуджуючи поодинокі факти, оборонці схилили голови перед інтенціями одержимих підсудних у їх нещадній боротьбі за права народу – з посвятою всього особистого”.

Володимир Янів вказує також, що Степан Шухевич, торкаючись проблеми доцільності жертв у тому часі у своїх спогадах писав, що мета його “скромних записок також і в тому, що, коли б так сталося, що власна суспільність зовсім забуде про тих своїх добрих жертвенних синів, то хай ті мої скромні записки будуть пригадкою, що колись були, колись жили і колись вмирали для своєї Батьківщини-

ни такі гарні молоді люди – хай прийдешність про них пам'ятає та їх згадає”.

Дочка автора спогадів, Степанія Шухевич-Строкон, пише, що над спогадами її батько працював до самої смерті. А далі коротко згадає про виховання у родині: “Прототип козацької слави стає моделлю, на якому виховуються нові покоління Шухевичів. І так матері шепчуть немовлятам на вухо: “Ти козацька дитина”, щоб опісля в пароксизмі болю зносити їхню смерть! Цей момент особливо зворушливо відданий у батьковому нарисі “Українська Скорбна Мати”.

Нарис “Українська Скорбна Мати” був опублікований у великодньому числі “Краківських вістей” не випадково. У ньому автор провів паралель, порівняв горе й біль двох матерів: Христової – Божої і Української – Земної.

“Материнський біль та сльози Божої Матері, – пише Степан Шухевич, – змалював художник світової слави Леонардо да Вінчі. А хто ж в силі змалювати нашу Скорботну матір-селянку з її болем без сліз? Якого пера, якого пензля би треба?.. І син був гідний матері. В останній хвилині додержав її слова. З усмішкою на лиці, з роз'ясненими очима пішов на смерть”.

Василь Кук

УКРАЇНЬКА СКОРБНА МАТИ

Довго-довго прийшлося ждати...

Ілярка Кука, 20-літнього укінченого гімназиста*, засудили на кару смерти за злочин на ідейному підкладі. Ніколи не забуду його ніжного, майже дитячого лиця і тих чорних, глибоких очей, що завжди сміялися, а усмішка ця була така щира, невинна,

Ilarij Kuk (1915-1938)

* Після закінчення навчання в гімназії.

що ніхто не повірив би в переступлення ним межі, заореної лемішем карного закону. А все ж таки... Ідея!

Довго прийшлося ждати...

Рішення голови держави про життя або смерть засудженого не надходило. Цілі тижні та місяці проводив Ілярко самотній у келії в жахливій таємності. Я приходив до нього, щоб його розважити. Він завжди з тією самою доброю усмішкою вітав і прощав мене.

— Пане, я на все приготований! – говорить спокійно...

Та чи спокійно?... Може, тільки своєю молодістю, проте сильною волею приглушував усі почуття, що нуртували в душі, – до останку показати себе сильним.

Вкінці прийшло рішення. Присуд смерти... Жахливе слово. Десь після полудня 23 серпня 1938 року повідомив мене прокурор, що позавтра, вдосвіта, в четвертій годині 25 серпня, присуд буде виконаний.

Мені мороз перейшов по тілі. Це ж має розпрощатися з життям надійна, молода людина, що майже ще не жила...

Як оборонець*, я мусив вже з обов'язку бути при виконанні цього присуду. Чекали там на мене

* Адвокат.

дійсно жакливі переживання – розмова з батьками, ріднеу, остання розмова при ехзекуції... Я чув, що мені не стає сил, що нерви мої не видержать. Та що було діяти? Окремим післанцем (що його вислав видавець Іван Тиктор) повідомив батьків і з жахом дожидав тієї хвилини, що прийти мусить.

Парасковія Кук

На другий день раненько чую дзвінок. Відчиняються двері і входить Гіляркова мати. Прийшла ця перша прикра зустріч – розмова з матір'ю засудженого, матір'ю найбільш улюбленої дитини. Це її мізинчик. Вона про нього інакше й не говорила, як тільки “мій Гілярцьо”, або “мій синунцьо”. Я був приготований на те, що в своїй великій скорботі ця селянка стане гірко ридати, відходити від пам'яті, бо так звичайно бувало, і я боявся тієї розмови, не знав сам, як запанувати над собою і своїми нервами.

Та вона була така сама, якою не раз її бачив. Спокійна. З таким самим усміхом на лиці, не плакала, не ридала. Що ж діяти! Така вже Божа воля! – сказала твердо, здавивши біль.

Я очам своїм і вухам повірити не міг: як це – мати Гілярка, того, якого так страшенно любила, преспокійно приймає цей несамовитий удар? Бо розумів надто добре, яка то болюча ця втрата рідної дитини для матері, розумів і те, що при наших пересудах значить слово “мати повішеного”. Я аж надто добре відчував, що в цій хвилині мусила вона переживати. А тому спокій її здивував мене – і не так, може, цей спокій, як ця нерозгадана сила волі матері-селянки, що потрапила* аж так здавити в собі весь цей біль та жакливе терпіння.

А вона начебто догадалася, що я думаю.

* Змогла.

– Ви, певно, дивуєтеся, що я така спокійна? – сказала притишено. – Але не знаєте, що діється у мене ось тут, у серці...

Хвилину ми мовчали. Опісля стали обговорювати, що і як, коли вона піде на побачення з сином і як має з ним провести ці останні хвилини, при чому я звернув їй увагу, щоби при цій розмові сама не плакала, ані не спричинила плачу у сина, бо він у ніякому разі не сміє заломитися.

– “Вони” у мене сльози не побачать! – сказала твердо. — “Вони” мали би ще тішитись тим, що завдають нам великий біль, що роблять мені таку страшну кривду? Ні! “Ім” того не діждатися. Тільки боюся за мого старого (це про батька). Ми йому ще й нічого не сказали. Він, напевно, не видержав би. Такий м'який, як віск. Скажемо йому тоді, як вже буде по всьому. Тому його навіть сюди не брали. А тут вам за ваше добре серце до “мого Гілярця” я привезла гостинця, курочку, бо більше нічого не мала...

Я почув це й здригнувся всім тілом. До очей самі тиснулись сльози. Насилу гамував себе, закусуючи уста. Як то? Ця мати в такій жакливій хвилині свого страждального життя не забула навіть про те, що наказує прадавній місцевий звичай доброї поведінки: прийти з гостинцем... Що було відповідати на це? Я подякував їй, зазначивши, що ніколи гостинець не був такий дорогий, як саме цей.

Ми розпрощалися мовчки, і вона пішла на те останнє побачення. Я не міг знайти собі спокою, нерви рвалися щораз більше, а в таких психічних настроях час протягався у безконечність.

Увечері нещасна мати знову прийшла до мене. Далі усміхнена, спокійна, ніби нічого й не сталося. “Ет, – подумав я, – сміх крізь сльози!”

– Я була у мого Гілярця! – почала вона. – Він спокійний! Навіть сміявся, коли говорив зі мною. Просив, щоб ви його відвідали, а я сказала, які то труднощі ставить вам начальник тюрми, і обіцяла, що будете в нього завтра раненько ще перед усім. Я знаю, що моя дитина не вийде зі себе, не заломиться, та все ж таки я йому сказала: „Слухай, Гілярцю, щоби ти, дитинонько моя, припадково не заломився й не зробив нам стиду. Ти не гинеш за що-небудь. Ти не зробив цього для себе, а для справи, для нас усіх. Тримайся, дитинонько, будь спокійний, закуси зуби й видержи до останньої хвилини”. І він обіцяв, а він вміє додержати слово. Я свою дитину знаю. Просив лише, щоб поздоровити батька і Василька та щоб узяли з ним побачення наймолодші мої діти (Єва і Филімон). Прошу для них на завтра рано вистаратися дозвіл на побачення.

Тут-то я просто остовпів з дива. Цього, що почув, навіть не міг собі уявити. І тоді мимохідь прийшло мені на думку, що навіть Богоматір – оспіване

постами материнське серце – і Вона плакала, коли тратила Сина, а довгі віки опісля артисти і малярі напружуватимуть цілу свою уяву, щоб відтворити цей біль і ці сльози...

А тут саме переді мною наша селянка, нещасна матір. І її давить не менший біль, а вона в такій же скорботній хвилині не заплакала, не заридала, вона ще й сина піддержувала, щоб гордо тримався й не зломився.

Оспіваний і замальований уже цей материнський біль і ці сльози. Та хто ж у силі змалювати цю нашу скорботну матір-селянку з її болем без сліз? Якого пера, якого пензля би треба...

І син був гідний матері. В останній хвилині державій слова. З усмішкою налиці, з роз'ясненими очима пішов на смерть.

* * *

Виконано присуд смерті у в'язничнім будинку, в тій самій великій кімнаті, де в'язні мали побачення з ріднею, і де рідня через в'язничних доглядачів подавала їм харчі та білля*.

Коли я по виконанні присуду вийшов з тюрми, Казимирівська вулиця була ще зовсім пуста. Ніщо не зраджувало, що перед хвилиною відбулася тут, у цій сірій будівлі, ще одна чергова страшна траге-

* Близну, одяг

дія, що вбито ще одного молоденького українського патріота.

В ранішній імлі на розі вулиць Казимирівської і Шайнохи мріли дві низькі постаті. Більше нікого не було на вулиці. Коли постаті побачили мене, підійшли до мене. Це були братчик і сестричка тоді вже покійного Гілярка Кука. Вони чекали на маму, яка пішла довідатися, куди повезуть тіло її сина. По хвилині прийшла і всі троє подалися в напрямі на Янівське кладовище. Я ще стояв і глядів за ними. Опісля, коли вже вони потонули в імлі, я ще стояв і бездумно чекав, сам не знав на що. Отворилися в'язничні ворота. З грукотом виїхала зелена карета, оточена кінною поліцією. Вони подалися також на Янівське кладовище. Це повезено тіло Гілярка Кука.

Я зняв капелюха і перехрестився, коли карета переїздила повз мене. Так все проминуло... Я пішов додів.

Так загинув Гілярко Кук. Рано в тій самій кімнаті, де його повішено, родини мали побачення з в'язнями. В кімнаті не було, здавалося б, сліду з недавньої трагедії. Та слід був. На середині просторої стелі був гак, який ще вчора там вбито, аби було на чім повісити Кука. Той гак був там аж до спалення "Бригідок" у 1941 році.

Др. Степан Шухевич

ЖИТТЄПИС ПАРАСКОВІЇ КУК

Народилась Парасковія 2 лютого (за старим стилем) 1888 року в день свята Стрітіння Господнього, у селянській багатодітній родині Федора Постолюка (1846 – 1909) і Софії Ласки-Постолюк (1857 – 1941) у селі Красне Золочівського повіту на Львівщині.

Парасковія Кук

У родині Федора було одинадцять дітей: п'ять дівчат та шість хлопців. Два його сини, – Василь і Степан, загинули на фронті під час Першої Світової війни в австрійській армії. Наймолодший син Оксентій (1895 – 1943) ще до початку війни належав до українського товариства “Сокіл”, грав на кларнеті в Сокільській оркестрі. Коли ж почалася війна й створились Українські Січові Стрільці (УСС), краснянська оркестра вступила до „Січових Стрільців”, а у 1918 році до Української Галицької Армії.

Степан Кук

По війні Оксентій працював у місцевому кооперативі рахівником (бухгалтером) і провадив невеличке сільське господарство. Брав активну участь у громадському і культурному житті села і продовжував грати в оркестрі. Одружений був із сестрою відомого видавця преси Івана Тиктора – Софією.

У 1908 році Парасковія вийшла заміж за Степана Кука (1879 – 1959), сина Матвія, робітника на краснянській залізниці. Під час війни Степана як залізничника евакуювали вглиб Австрії до м. Грацу, й Парасковія залишилась сама з двома малими дітьми. Село Красне у 1914 – 1916 роках знаходилося у смузі фронтових боїв, тому всіх мешканців села виселили до сусідніх сіл, а Парасковія з дітьми та коровою пішки добралась до с. Задвір'я. Після того як воєнні дії перенеслися на захід, у бік Перемишля та Карпат, красняни знову повернулись до своїх господарств. Тут уже були москалі та українці, котрі переважно добре ставилися до місцевих людей. Дуже жорстокими, кажуть люди, були мадари та якісь “черкеси” в російській армії. Вони, як відступали на схід, спалили панський фільварок, ґуральню, стаїні, а від тієї пожежі згоріло багато селянських хат.

Після відходу з села москалів прийшло австрійське військо, повернувся також чоловік Парасковії. Але спокою не було. У 1918 – 1919 роках ішла польсько-українська війна. Польське військо дуже

жорстоко ставилося до українців – обзивали “кабанами”, били шомполами і грабували, зокрема забирали коней та худобу на м'ясо. Багатьох арештували й заслали в табори інтернованих до Польщі. У 1920 році красняни пережили ще одну війну, советсько-польську. Вона тривала недовго. У хаті Парасковії був медичний пункт більшовицького війська, тут лежали бійці, ранені у боях під Задвір'ям. Парасковія дуже співчутливо до них ставилась, поїла їх молоком, варила їсти. Співчуття до нещасних, знедолених, ранених, хворих було вродженою рисою її характеру. Вона й раніше варила й носила їжу полоненим, яких тримали на фільварку, неподалік її хати. Вона завжди, впродовж усього свого життя, зі щирим співчуттям ставилась до людського горя і страждань, і чим могла помагала нещасним. За це її усі любили й поважали.

І щойно в 1921 році настав у селі відносний спокій. Але все було в руїні. Багато з війни не вернулось: загинули на фронтах або в полоні. Багато стало вдів та сиріт. Люди голодували, повно було жебраків, які випрошували кусник хліба. З ними Парасковія завжди ділилась останнім.

У родині Степана й Парасковії було восьмеро дітей. Двоє з них померли в ранньому віці. Це Филімон (1909, помер немовлям) і Ганя (1911 – 1919, померла від запалення легень). Залишилось шестеро: найстарший – Василь (1913), Іларій (1915–

1938), Єва (1917 – 1946), Ілько (1919 – 1939), Филімон (1920), та Іван (1924—1984). Поля у них було мало, два з половиною морґи (1 морґ = 0,6 га), але завдяки великій працьовитості й ощадності під кінець 30-х років господарство їхнє збільшилось до восьми морґів, збудували нову хату, стодолу, хлів, розвели невеличкий садок та завели в ньому пасіку.

*Василь Кук — «Леміш»,
Головний командир УПА*

Єва Кук

Батько родини Степан, вихований в дусі австрійського правопорядку, законності та справедливості, у всьому любив порядок, дисципліну й працьовитість. Ці риси старався передати також своїм дітям. Працюючи на залізниці рядовим робітником, він вивчив німецьку мову, склав відповідні

екзамени й із рядового робітника став “візером”, тобто диспетчером, який дає сигнали на пропуск поїздів на певному відтинку залізничної лінії. У 20-х роках працював “магазинером”, по-сучасному завідуючим складу залізничних матеріалів на станції Красне. Сам він був до всього дуже здібний, або, як говорили, “майстер на всі руки”. Часто говорив своїм дітям: “Що можуть робити другі, можете й ви, треба лише захотіти!” Він знав і шевство, і кравецтво, і бляхарство, виготовляв всяку хатню посуду з бляхи й ремонтував її. Добре також знав столярство. У хаті була машинка до шиття, на якій мама шила все, що було потрібне дітям.

Родина Куків була побожна, батьки ретельно зберігали релігійні традиції й навчали того своїх дітей, зокрема святочне, за давніми звичаями відзначали такі свята як Різдво, Новий Рік, Йордан, Великдень, Зелені свята, тощо. Обов'язково в неділі та свята всі ходили до церкви, а вранці й ввечері всі діти клякали на коліна й молились.

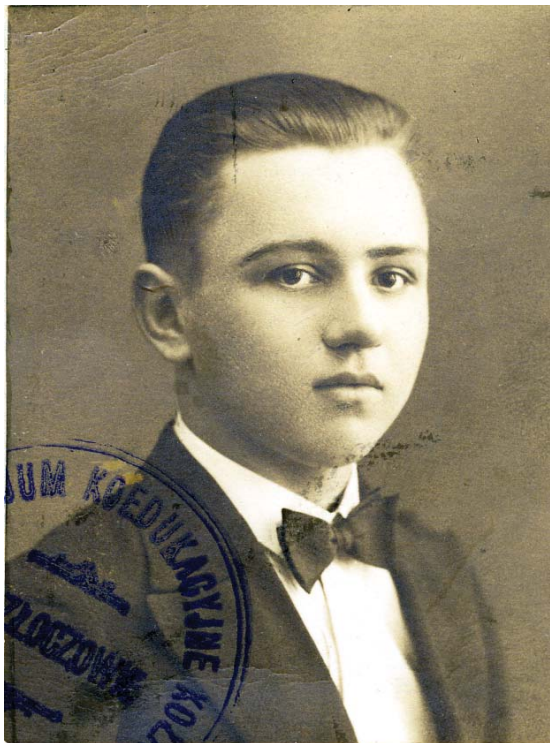
Оскільки поля в родині було мало, то діти повинні були вчитись і здобути якусь спеціальність. Лише одного Ілька готовили батьки на господаря, але й він також вивчився на столяра. Батько дуже високо цінив знання, сам постійно чогось навчався і спонукав своїх дітей до науки. Часто повторював дітям просту істину: „Усе, що здобудеш навчанням – маєш у голові, і воно завжди твоє і завжди з

Степан Кук з донькою Євою

тобою; того ні злодій не вкраде, ні вогонь не знищить!”

Отож, Василь закінчив Золочівську гімназію, а в 1932 році вступив на правничі (юридичні) студії до

*Василь Кук під час навчання
в Золочівській гімназії.*

Люблінського університету. Іларій навчався у Золочівській гімназії, Єва вчилася у професійній школі у Львові, Филимон навчався у Малій Семінарії у Львові, а Іван – у Львівській торговельній гімназії.

Турботи з вихованням дітей було дуже багато. Часто їх мати говорила: “Малі діти – малий клопіт, великі діти – великий клопіт”. Так воно справді й сталось. Поки діти були малі, вчились, помагали у господарстві, причин для тривоги начебто й не було. Але... Не слід забувати, що українці жили не в своїй українській державі, а в польській, поляки вважали західноукраїнські землі своїми й робили все, що в їх силі, аби знищити українців як націю. Вони вели широкомасштабну акцію полонізації української молоді через школи, костели, армію та різні урядові установи. Національно свідомих українців польська влада переслідувала, арештовувала, засуджувала на довгорічні ув’язнення і до страти.

Українці боронили свої права господарів на споконвічно своїх землях всіма засобами, включно до збройних. Боротьбу проти польських окупантів у 20-х роках організувала Українська Військова Організація (УВО), а у 30-х і наступних десятиріччях – Організація Українських Націоналістів (ОУН).

Діти Степана й Парасковії Кук не могли стояти осторонь цієї боротьби. Усі вони в різний час стали членами ОУН і брали активну участь у визвольній боротьбі. А це означало поліційні ревізії (обшуки),

арешти, тюрми, смерть. А для батьків – болючі переживання за кожну дитину. Почалось із найстаршого: у 1932 році поліція арештувала Василя, але, не знайшовши доказів його вини, після тримісячного тюремного ув'язнення його звільнили. У 1933 р. Василя Кука знову поліція арештувала з приводу розповсюдження у повіті революційних листівок (прокламацій) і знову не вдалось знайти “доказів” його вини й після шестимісячного слідчого арешту у вересні його мусили випустити на волю. Але ненадовго. Не в спроможності засудити Василя законно, поліція вдалась до незаконних методів, до провокації.

У 1933 році поляки дуже бундючно відзначали 250-річчя перемоги польської армії під керівництвом короля Яна Собеського над турками під Віднем у 1683 році. Зокрема дуже парадно планували поляки святкувати цю річницю на Золочівщині, де були родові замки Собеського, в тому числі й Золочівський, перебудований за Австро-Угорщини на тюрму. ОУН відповіло на ці паради масовим підпалом польських фільварків та скирт збіжжя, сіна й соломи. Ілюмінація вийшла дуже імпозантно, й конче необхідно було когось за це засудити й покарати. Доказів участі Василя у цій акції не було. Він перебував на той час у Львові, але ревізію в домі Куків проведено й під час обшуку підкинено пляшечку з сірчаною кислотою. Це послужило “дока-

зом” причетності братів Куків – Василя й Іларія – до цих анти-польських „саботажних акцій”. Тоді ж, 26 вересня 1933 року, арештовано Іларія, а Василь на той час був у Любліні на навчанні й арештовано його щойно 18 жовтня, вже втретє. Обоє їх суд засудив на 18 місяців тюрми, кожного на підставі фальшивих свідчень поліцаїв. Їхнім оборонцем на суді був др. Степан Ілхевич. Покарання вони відбували у тюрмі Золочівського замку та в м. Радомі (Польща). На волю вийшли щойно в 1936 році, пробувши в тюрмі більше двох років. Це тому, що їм не зараховано слідчого ув'язнення.

Недовго були брати Василь і Іларій на волі. Весною 1937 року чергове горе звалилось на родину Куків. У зв'язку з експропріаційним нападом на польських поміщиків у с. Белзець Золочівського повіту поліція арештувала Іларія, а Василь, щоб не потрапити до рук поліції, у травні 1937 року перейшов у підпілля, і з того часу жив нелегально аж до 23 травня 1954 року – 17 років.

Найтрагічніші та найболючіші дні довелось пережити родині Куків і зокрема їхній мамі Парасковії, коли польський суд засудив її найулюбленішу дитину, Ілярця, до страти, коли востаннє з ним прощалась і таємно проводжала до могили на Янівський цвинтар у Львові. Частково про все це написав оборонець Іларія др. Степан Шухевич у нарисі “Українська Скорбна Мати”. Додамо лише, що коли, після

Зліва праворуч Микола Свистун, Ганна Максимець, невідома, Ілярій Кук

страсти сина, Парасковія вернулась з дітьми до села і йшла дорогою біля польського постерунку (поліцейської станиці), з якого повиходили поліцаї, щоб подивитись на її сльози, то вона до дітей сказала: “Сміймося діти, наших сліз вони не побачать, а Бог відплатить їм за наше горе!” І мати, і діти гордо йшли дорогою й весело розмовляли. А скільки Парасковія гірких сліз вилила на самоті – ніхто не бачив.

А ще через рік, у вересні 1939 року, гине знову один син з родини Куків, Ілько, майбутній спадкоємець господарства. Коли почалась німецько-польська війна, польська шовіністична банда поліцаїв напала на читальню “Просвіти” й у звірський спосіб замордувала там юнака Дмитра Кучера і дівчину Стефанію Вовк. Ілько змушений був переховуватися від переслідувань польських банд та поліції; пішов у підпілля, працював в ОУН на Бродівщині у с. Перевалочна. Згодом його перевели на Дубенщину. Тут попав до рук польської жандармерії під час війни і був розстріляний. Смерті ще одного сина мати Парасковія не могла вже сприйняти. Вона до самої смерті вірила, що він, її Ілько, живий, що ще вернеться. Вона часто бачила його у сні, розмовляла з ним.

Після втрати в такому короткому проміжку часу двох синів серце матері неначе закам'яніло. Чергові удари поневолювачів-окупантів вона сприймала мовчки, мужньо, по-геройськи. А було їх ще багато.

На місце польських окупантів у вересні 1939 року на західноукраїнські землі прийшли московсько-більшовицькі, ще лютіші й жорстокіші. Ці по-іншому вже знущались з народу. Вони знищували людей, прикриваючись лицемірними словами “визволення” та облудною брехнею про “рай” на землі для трудящих. Єдина в родині дочка Єва, щоб не потрапити до тюрми, мусила покинути батьків і нелегально пробратись до м. Холма, яке тоді було під німецькою окупацією, і тут жила до червня 1941 року.

Вдома з батьками залишились лише двоє найменших синів: 19-річний Филимон та 15-річний Івась. Старший навчався у 10 класі середньої школи, а молодший – у торговельній школі (раніше гімназії). Обоє належали до юнацтва ОУН, обох їх 1 квітня 1940 року арештувало НКВД й за приналежність до ОУН Особое Совещаніє засудило до восьмирічного тюремного ув'язнення. У 1941 році їх вивезено до тюремних таборів у глибину Росії.

Отож, у 1940 році, з колись великої родини Куків у Краснім залишились лише тато й мама, самітні, без дітей і без надії їх ще колись побачити. Але й їм советська влада спокою не давала. Вони були під постійною загрозою вивезення до Сибіру на заслання, бо з родин Куків і Постолюків уже всіх повивозили. Вони ховались, вдома не ночували. Переховували їх сусіди або крились по городах у кукурудзі та бур'янах. Коли ж у селі було “тихо”,

порались біля невеличкого свого господарства бо все їхнє поле забрали до колгоспу. Так промучились вони до липня 1941 року. Втекли совети, прийшли німаки. Надіялись люди на краще життя, але не так сталось. Німецькі окупанти знищували наш народ по-своєму, по-німецьки, не вважаючи нас, українців, взагалі за людей.

З Холма повернулась додому дочка Єва. Виїшла заміж за революціонера, члена ОУН Медведя. Обоє працювали. Завітав додому і син Василь, але він був у підпіллі, його розшукувала німецька поліція, і вдома він довго бути не міг. І взагалі з того часу ніколи до батьків і навіть до села не навідувався, щоб не наражати їх на переслідування.

Крім німецьких окупантів, спокою українцям не давали ще й польські шовіністичні банди, які прагнули відновити свою окупацію в Західній Україні. Вони нападали на окремі українські села й убивали відомих українських патріотів. Так, у 1943 році польська банда замордувала рідного брата Парасковії Оксентія, його 20-річного сина Ярослава та селянина Ілька Суха.

Літо, 1944 рік. Знову повернулись до Галичини совети. Знову масові арешти, вбивства, вивози до Сибіру. Знову відновили колгоспи й загнали людей у колгоспне рабство. Єва йде з дому і переховується у добрих людей у Львові. Чоловік її пішов у підпілля і 1945 року загинув у боротьбі з окупантами на

Парасковія Кук з донькою Євою. Львів, 1945 р.

Стрийщині. Недовго пожила й Єва: вона захворіла на серце й померла 26 вересня 1946 року. Поховали її у Львові на Личаківському цвинтарі. Смерть дочки Єви та її чоловіка – це чергові дуже болючі удари по родині Куків, зокрема для мами Парасковії та батька Степана.

У 1945 році, після закінчення війни, додому повернувся з советської армії найменший син Іван. Його з тюрми взяли до армії 1943 року. Служив у артилерії і з боями дійшов до Берліну. У селі він жив з дружиною та трьома дітьми. Працював у місцевому кооперативі.

Найстарший син Василь весь час перебував у підпіллі. Правдивого прізвища його органи КГБ довго не знали й тому родину не переслідували. Але так склались обставини, що його дружина Уляна Крюченко (1920 – 1972), родом з Дніпропетровщини, яка жила легально на фальшиві документи, не могла так і надалі жити, бо за нею, коли вона жила у Підгайцях як переселенка, почалось стеження. Тому вона, за попередньою домовленістю з Іваном, привезла до нього свого сина Юрка, щоб він виховувався разом з його дітьми. Дитині було тоді два роки. Іван дуже радо на це погодився, бо мав таких же маленьких своїх дітей і це не викликало підозріння. Через якийсь час органам КГБ стало відомо, що малий Юрко не є Іванова дитина. Почались допити. Тому Іван виїхав з Красного до Те-

Уляна Крюченко, дружина Василя Кука

Парасковія Кук з внуком Юрком

ребовлі й там влаштувався на роботу. Разом з ним жила його матір із внуком Юрком. Але за тиждень після Зелених свят, в п'ятницю 1949 року їх усіх трьох арештували й відвезли до Тернополя, а згодом до Львова. В Краснім арештували ще й батька Степана.

Слідство тривало понад півроку й 19 січня 1950 року ОСО (Особое Совещание) засудило Степана, Парасковію й Івана Куків. Кожного на 10 років тюрми з конфіскацією всього їхнього майна. Василю сина Юрка, тоді трирічну дитину, забрали від родини й дали до дитячого будинку у м. Бердичеві, а згодом у м. Мелітополі й тримали там із даними: „Юрий Чеботарев, русский”.

Під час арешту Парасковії виповнився 61 рік, Степанові Кукові – 71, а їх синові Іванові – 25, і це вже було його друге засудження. Слідство тривало довго й велося жорстокими й провокативними методами. Слідчих найбільше цікавила особа Василя, але родина справді-таки нічогосінько про нього не знала, бо він не мав з домом жодних прямих зв'язків.

Ось як розповідає про своє слідство Парасковія Кук: “Арештували мене й сина Івана у м. Теробовлі, забрали також і дитину, малого Юрчика. Одразу відвезли нас до тюрми у Тернополі, а потім до Львівської тюрми. Під час слідства били, катували, морили голодом. Мене ще й три рази вішали,

Юрко, син Василя Кука

а коли я вже втрачала свідомість, знімали з шибениці й кидали до карцеру. Коли вішали, погрозили: “Всех вас, Куков, перевешаєм”. На це я їм відповідала: “Скоріше вішайте! Тоді хоч свою родину прославимо!” Після цього бити вже перестали. Я їм нічого не сказала з того, що знала. Возили мене ще й до лісу на провокацію, яка полягала в тому, що на них нападають “повстанці” й мене звільнюють. Я їм рішуче заявила, що я знаю, для чого везуть мене до лісу, і що це провокація. Але з моїм чоловіком Степаном їм така провокація вдалася. Його відбили від большевиків “повстанці”, завели до криївки і розпитували про Василя та про все, що він міг знати. Але від нього не могли нічого довідатися, бо він справді-таки нічого не знав. Він лише дуже проклинав большевиків і за це його потім сильно побили. Зі мною ще й такі чинили допити: кілька днів морили голодом, а потім приводили до кімнати, де на столі було повно всякої їжі та напоїв. Але я нічого з того не їла й нічого їм не сказала. Ще пробували використати мою любов до дитини. Під час слідства приносили малого Юрчика, дозволяли брати його на руки, бавитися з ним, а коли не могли від мене нічого довідатися, дитину забирали, а мене відводили до карцеру.

Про ці жажливі дні згадує також пані Стефанія Сусол з м. Красне 1926 року народження. Вона зустрілася із Парасковією Кук у Львівській тюр-

мі. «Я зустрілася з бабцею Кук на Лонцкого у 20-ій камері, – розповідає пані Стефанія, – вона тоді була дуже хвора, а це вже було мабуть під кінець її слідства, бо вже були загальні камери. І тоді вона мені сказала, коли я вже скінчила, підписала кінець слідства, і бабця знала, що ми вже довго не будемо, що нас відвезуть, а бабця ще оставалася, вона мені тоді сказала, каже: «Скажеш моїм дітям, щоби вони на мене не жалілися, бо зі мною таке сталося тяжке.» Каже: “Мене кинули в карцер, після карцеру привели мене в кабінет і знущалися наді мною, як могли. Багато вирвали мені волосся з голови.” Дійсно, вона мала як лису голову. Так само в неї з жолудком було погано, вона не могла підняти ні рукою, ні ногою.»

На цьому важкі випробування Парасковії Кук не скінчилися, далі вона згадує наступне: «Своє покарання я відбувала у Колонії №27 і №30 в Іркутській області, Тайшетський район, поштове відділення Невельское, село Новочунка, за рікою Чуною. Тут, у таборі, я вперше зустрілася і познайомилася з мамою Уляни, дружини Василя, – Уляною Крюченко. Ми дуже подружили. Вона була дуже прямолінійна, відверта й всюди говорила лише українською мовою. Була вона хвора на рак і померла в таборі. Родину Крюченків також усю арештували: маму, тата, дочку Любу – конфіскували все їхнє майно. Чоловіка мого Степана завезли в Тайшет і відбував він

свій вирок у колоніях №№ 27, 30, 20, згодом перевезлися за ріку Чуну на роботу у сільхоз.

Парасковія Кук після звільнення з тюрми

Після смерті Сталіна, коли була проголошена амністія і був перегляд справ, нас у 1956 році звільнили. Ми вернулись до свого села, але все наше майно було skonфісковане, а в нашій хаті жили чужі люди. Довелось жити нам у добрих людей, які дали нам притулок. В одній половині нашої хати поселили агронома Мельниченка з Полтавщини й він, співчуваючи нам, дозволив тимчасово жити на кухні, поки не знайде для себе другого помешкання. Згодом він з родиною переїхав до іншої хати і нам віддав ту половину нашої хати у якій досі жив. У другій половині ще довго жили переселенці з Лемківщини, але й вони врешті знайшли для своєї родини іншу хату й туди переселились”.

Степан Кук після тюрми весь час дуже хворів, сильно переживав трагедію своєї родини й руїну свого господарства, сумував і через два роки після звільнення, у 1959 році, помер на 81 році життя.

Парасковія Кук також весь час дуже хворіла: боліли ноги, ятрились на ногах рани. Усі удари, яких довелося зазнавати, її не зламали. Мужньо переносила своє горе з вірою, що у всьому Божа Воля. До Бога завжди молилась і на Нього одного завжди надіялась. Померла 26 липня 1975 року на 88 році життя.

Востаннє попрощатись із Парасковією – українською Скорбною Матір'ю – прийшло все село. І прощалися з нею піснею “Страдальна Мати”:

*Страдальна Мати під хрестом стояла,
Стала ридати, в сльозах промовляла:
“Ой, Сину, Сину, за яку провину
Переносиш нині тяженьку годину
На хресті?”*

*“Я тебе купала гіркими сльозами,
Як малим ховала перед ворогами,
А нині плачу, бо Тебе вже трачу,
Вже Тя, милий Сину, більше не побачу,
Сину мій!”*

*“Ти жертвувався всіх людей спасати,
За то діждався невинно вмирати,
За світ лукавий, злобний і неправий,
Що сповнив на Тобі свій засуд кровавий
На хресті”.*

*“Моя підпоро, Мій Ти світе ясний!
Гаснеш заскоро, в'янеш безчасний.
А що зі мною станеш, сиротою?
Я сама на світі як билина стою
Під хрестом”.*

*“Мій Боже милий, усердно Тя молю,
Додай мені сили у нещаднім болю;
Тебе благаю, як сама лиш знаю,
І Тобі днесь Сина мого поручаю
На хресті”.*

Люди приходили, молились, співали й обли-
вались сльозами. Співали гімн Божій Матері, а
думали про земну українську Страдальну Матір –
Парасковію, про страту на шибениці її улюбленого
юного сина Ілярка і про те, як вона зуміла не лише
своє важке горе перенести без сліз, але ще й сина
свого підтримувала на дусі, щоб не боявся смерті й
не заплакав.

Така вся родина Куків.

Василь Кук

Історико-мемуарне видання
Серія:
Джерела до історії українського визвольного руху

Василь Кук, Степан Шухевич.
Українська скорбна мати.
Спогади

Науковий редактор:
Анна Добромилъ, Василь Стефанів

Макетування:
Петро Клим
Дизайн обкладинки:
Ольга Сало
Літературна редакція:
Ірина Данилюк
Відп. за випуск:
Ярина Ясиневиц

Центр досліджень визвольного руху
м. Львів, вул. Козельницька, 4
тел./факс. (032) 2994515
e-mail: cdvr_lviv@yahoo.com
history@upa.in.ua
www.upa.in.ua
www.cdvr.org.ua

Формат 70x100/32
Папір офсетний. Друк офсетний.
Гарнітура Pragmatica.
Ум. друк. арк. 5,46